

CULTURA NAȚIONALĂ ȘI PROVOCĂRILE GLOBALIZĂRII

Academician **Eugen SIMION**

Academia Română

*Domnul președinte al Academiei de Științe a
Moldovei,
prieteni, vorbitori de limba română,*

Vă felicit, înainte de orice, de ziua limbii române, limba noastră comună. O limbă frumoasă din familia limbilor romanice, o limbă de cultură. Ea a dat, cum știți, mari poeți. Să-i urăm, împreună, să crească, să înflorească și să se îmbogățească, păstrându-și rădăcinile, structura și capacitatea de a exprima și de aici înainte, gândirea și sensibilitatea noastră. Și ceea ce gândim și simțim noi, dar și ceea ce gândesc alții. Primind invitația făcută de președintele A.Ș.M. m-am gândit că n-ar fi rău să vorbesc despre provocarea globalismului în sens francez (*défi*), adică de raporturile dintre cultura națională și globalism, un proces care vrem sau nu vrem ne cuprinde, ne responsabilizează și uneori ne creează mari probleme. N-am venit singur, am venit împreună cu câțiva reprezentanți ai Academiei Române, mulți dintre ei sunt și membri ai Academiei de aici, tocmai ca să sărbătorim limba română, să vorbim despre ea, să vedem ce facem, ca să devină în continuare o limbă care să ne placă să o vorbim și să scriem cu ea.

Nu am venit nici cu mâna goală, ce vedeți aici sunt o parte din acele peste 200 de volume fundamentale pe care noi le-am publicat la Fundația Națională pentru Știință și Artă, o fundație aflată sub egida Academiei Române. Este vorba de o colecție care cuprinde clasicii literaturii române în ediții integrale, științifice, critice. Am prezentat-o deja cu câteva luni în urmă la noi la Academia Română, și anume atunci când am scos volumul al 200-lea și veți auzi pe doi dintre colegii noștri (pe Acad. Maya Simionescu și pe prof. Ion Cristescu, directorul Muzeului Național de Literatură cu care ne-am înfrățit ca să putem scoate aceste volume).

Ei vor vorbi despre această colecție de tip Pléiade, a doua în Europa, după modelul francez. De ce limba și de ce am ales, toți, o zi a limbii române. Ați ales-o întâi dumneavoastră, basarabenii, după aceea ne-am revenit și noi rapid. Astăzi în toată țara, în toată românitatea, acolo unde se vorbește această limbă, există manifestări de susținere, de simpatie și, evident, se pune problema în ce măsură limba română întâmpină provocările europene de azi și, în genere, provocările globalismului.

Limba, cum s-a spus de multe ori, este primul indice, întâiul simbol al unei identități naționale. Unul dintre poeții dumneavoastră a scris: „Ai o limbă, ai o identitate, ai o națiune, ai o patrie”. Așa este: primul semn al unei identități naționale este limba, de aceea națiunile cultivate au grijă de ea. Dau mereu acest exemplu, Franța, care nu ar mai trebui să aibă probleme în ceea ce privește identitatea ei și recunoașterea ei. Franța democrată, o mare țară de cultură. Franța are foarte multe organizații, institute finanțate de stat care au grijă de curățenia, corectitudinea limbii franceze. E o întreagă rețea de organizații și există oameni învățați, specialiști în domeniul gramaticii, care se ocupă sistematic de evoluția limbii, fără a mai pune la socoteală Academia care, de la înființarea ei (acum aproape 400 de ani), n-a făcut și nu face decât să examineze orice cuvânt nou apărut în limbă și să-l accepte sau nu. Faptul că limba vie nu ține totdeauna seama de decizia Academiei Franceze este o altă problemă.

Este bine că noi ne întâlnim, acum, aici, la Chișinău, în cadrul Academiei de Științe. Dacă îmi permite dl. Președinte, – Academia noastră comună (Academia Română) are 150 de ani. Acei oameni învățați și patrioți din 1866, după ce făcuseră mica unire între două principate, au creat Academia Română, care este de fapt matricea unirii de mai târziu, din 1918. Ei au adus intelectuali din toate provinciile romanității: trei din Basarabia, patru, dacă nu mă înșel, din Transilvania, apoi din Bucovina de Nord și chiar din sudul Dunării. Ei au constituit nucleul care a creat spiritul Marii Uniri. Vă amintiți ce zice cronicarul: noi „de la Râm ne tragem”. Aceasta este propoziția cea mai frumoasă care a trecut de la un învățat la alt învățat, de la un înțelept la alt înțelept până în zilele noastre. *Noi de la Râm ne tragem*, adică dintr-o limbă veche, nobilă, limba unei mari culturi europene.

Suntem o limbă latină, într-o familie ce formează o mare familie spirituală europeană, nu numai lingvistică și politică, și noi trebuie să susținem acest lucru. Că există sau au existat diferiți oameni politici care au tot schimbat numele limbii române, nu are importanță, astfel de derapaje nu trebuie să ne împiedice să vedem adevărul. Adevărul este că noi avem o limbă comună pe care o înțelegem și pe care ne place s-o vorbim. Pe mine mă încântă când aud graiul dumneavoastră ușor

cântat și care amintește de o istorie foarte complicată și bogată a evoluției noastre.

Doamnelor și domnilor,

De ce mi-am ales subiectul pe care vi l-am anunțat? L-am ales fiindcă, după părerea mea, este subiectul cel mai important al lumii europene în ziua de azi și poate al întregii planete, pentru că totuși am intrat în procesul globalismului, proces declanșat de emergența tehnologiilor de vârf. Internetul ne-a unit, ne unifică într-un anumit sens, internetul are un limbaj comun care ne unește și face să putem comunica mai repede între noi. Un proces inevitabil, necesar. Dar ce se întâmplă în acest proces de rapidă (și, adesea, de brutală) mondializare? Ce se întâmplă cu tradițiile, cu spiritualitatea și cu modul nostru de a fi? Dar cu limba noastră?

În al doilea rând, noi, românii, facem parte din comunitatea europeană. Deși comunitatea europeană are azi mari probleme, eu personal consider că este o construcție frumoasă, o construcție politică, juridică, economică încă viabilă. Suntem împreună, avem o direcție, să spunem, o legislație care se răspândește și pe care trebuie să o respectăm. Rămâne totuși o chestiune, nu de astăzi, de ieri. Ea este de când a apărut comunitatea europeană ca o asociație a cărbunelui și a devenit o mare construcție politică și economică. Dar ce se întâmplă cu culturile naționale? Și când zic cultură națională bineînțeles că zic în primul rând limba națională, limba fără de care nu există o cultură. Vedeti, niciodată oamenii politici nu au pus clar, direct, problema culturii. Unul dintre fondatorii comunității europene, se spune, că înainte de a muri ar fi zis: „trebuie să începem cu problema culturilor naționale”.

Bruxelles se ocupă de toate, uneori prea mult, uneori ne énervează, mai ales pe noi, oamenii din estul Europei, care am trăit o istorie grea și rea, am trăit cu comisarii sovietici pe capul nostru, am mai avut o ideologie unică. Știm ce s-a întâmplat. Știm foarte bine ce ne-a adus „realismul socialist” – metoda unică de creație – și dirijarea culturii de către autoritățile politice ale momentului. Azi Bruxelles-ul lasă cultura în seama autorităților locale și nu este rău pentru că nu există o cultură europeană unică, există doar o sumă de culturi naționale europene. Ele formulează, într-adevăr, în spiritul și în diversitatea ei bogată, o cultură mare, puternică, cea care a creat valorile umanismului european, valori care s-au răspândit în toată planeta. Lumea civilizată este produsul acestui umanism european. Cum știți, el are trei surse: are tradiția, ideo-creștină, are sursa grecească și bineînțeles sursa culturii latine. Acestea sunt valorile din care ne tragem cu toții. Mai târziu, fiecare națiune, pe măsură ce și-a afirmat identitatea, și-a format o cultură proprie. Cultura europeană este, repet, suma acestor culturi

naționale. Când zic cultură europeană eu mă gândesc la toate, nu doar la Shakespeare. Cioran zice că Shakespeare este pana lui Dumnezeu pe pământ. Dumnezeu i-a pus lui Shakespeare o pană în mână, dar Dumnezeu a pus, cred, în fiecare națiune și limbă o pană, adică un poet, un mare istoric, un moralist. În cazul nostru, noi avem sentimentul că a pus în mână lui Eminescu, fiindcă îl considerăm poet național. Mulți întrebă cine a hotărât acest fapt, a existat, cumva un referent? Nu, nu a fost, dar l-au ales românii fără ca să voteze. L-au citit, îl citesc încă și, vorba lui Noica, dacă îl citesc nu pleacă niciodată cu mâna goală.

Cultura europeană nu există decât ca sumă a acestor culturi naționale și problema care se pune astăzi este, ce se întâmplă cu aceste culturi naționale? Este adevărat ce spun euro-scepticii că de fapt globalismul ne va uniformiza? *Nota bene*, m-am mirat întotdeauna de ce francezii nu folosesc cuvântul „globalism”, ei folosesc cuvântul „mondializare”. Nu-l acceptă, fiindcă globalismul, noțiunea cuprinde în sine, dă nuanță de uniformitate, adică să vorbim cu toți engleza, să scriem în limba engleză, ce să ne mai încurcăm cu limbile minore, marginale? O idee care circulă și astăzi în rândurile scriitorilor români. Mai ales oamenii mai tineri spun: ce să mai scriem în limba română și să fim citiți doar până la Curtici sau până la Nistru, hai să scriem în altă limbă, să fim și noi cunoscuți, băgați în seamă, laudați, selectați la Premiul Nobel și să intrăm în enciclopediile universale...

Am dat ieri un interviu și am spus că se poate și lucrul acesta, dar tare mă tem că băieții aceștia care vor să ia repede Premiul Nobel ca să fie cunoscuți vor fi și mai necunoscuți scriind în altă limbă decât în limba maternă. Româna este o limbă aptă pentru cultură. În paranteză vreau să vă amintesc ce spune cel mai sceptic dintre cei care a existat vreodată, și anume Cioran, scriitor român și francez. Gloria lui vine din Franța, gloria lui românească trebuie să mai aștepte puțin, pentru că 50 de ani nu am putut vorbi de el. Acum noi l-am publicat, am publicat toată opera lui românească, sunt 4 volume care, împreună fac 6 000 de pagini. Putem să spunem că am reușit să-l aducem pe Cioran în limba română de unde el a pornit.

Vreau să vă spun o idee care mă frământă foarte mult: eu mă consider un român european, un român scriitor sau critic literar care-și iubește limba, dar nu vrea să rămână închis într-un localism îngust. Noi, românii, avem două complexe de multă vreme, unul este complexul identității, complexul localismului nostru. Vă amintiți de fraza unui personaj al lui Caragiale „Mai lăsați-mă, domnule, cu Europa voastră”, adică ce treabă avem noi cu Europa, avem ce ne trebuie și, dacă avem, să ne vedem de treabă. Există și un com-

plex invers, tot atât de puternic. Nu știu cum să-i zic. Este, frica noastră de a nu rămâne în urma Europei. Tot Caragiale a prins-o și pe asta, într-o altă propoziție „Europa este cu ochii pe noi”, adică ce facem noi? Facem ce trebuie, nu se supără Europa pe noi? Este Europa de acord cu noi, nu se supără comisarul european? Acestea sunt două complexe nenorocite, după părerea mea. Vorbind azi de ele, vreau să vă amintesc o propoziție a lui Maiorescu, din secolul al XIX-lea. Se discuta și atunci, devenisem o națiune, și vroiam să stabilim locul nostru în lume. Și unii spuneau așa, precum liberalii lui C. A. Rosetti: domnule, trebuie să imităm și să împrumutăm formele, să ne modernizăm, Maiorescu, Eminescu, junimiștii, în general, erau împotriva invaziei de forme goale. O discuție care a ținut și nu s-a terminat nici astăzi în cultura noastră. Maiorescu era reticent față de împrumutul formelor goale, deși nu era fundamental împotriva sincronizării, dovadă ce urmează: „Să fim naționali cu fața spre universalitate”. Este o propoziție biblică: să acceptăm progresul, dar să fim atenți cu fondul național, cu tradițiile noastre, cu spiritualitatea noastră.

„Să fim naționali cu fața spre universalitate” e ușor de spus, e mai greu de realizat. Cum putem să fim în pas cu spiritul veacului, fără a renunța, în același timp, la modul nostru de a fi, la identitatea noastră culturală? Fac o mică paranteză. De vreo lună și ceva recitesc pe Sadoveanu, a treia oară în viața mea, și vreau să vă provoc: e un scriitor uriaș, am recitat tot romanul istoric, am recitat „Frații Jderi”, o capodoperă de limbaj, sunt încântat de Sadoveanu și de cărțile lui. Călinescu spunea că Ștefan cel Mare, dacă s-ar ridica din mormânt ar înțelege limba lui Sadoveanu pe când pe noi, contemporanii, nu. Eu mă îndoiesc. Limba lui Sadoveanu circulă doar în continentul epicii sale. Cum ai ieși de pe continentul acesta nu mai poți vorbi limba lui. Sunt doi scriitori români, care, atunci când au fost imitați au dat doar epigoni. Unul este Sadoveanu, altul Arghezi. Nu poți înțelege limba lui Arghezi, decât în poemele lui superbe. Ce se va întâmpla, în viitor, cu acești doi scriitori, și cu limba lor? Sunt, azi cam 6 000 de limbi vorbitoare (cu cel puțin 100 de locuitori) și previziunile făcute de lingviști sunt că peste 300 de ani vor supraviețui doar trei limbi: chineza, spaniola și engleza. Dacă este așa, româna nu are șanse. Eu zic că poate nu se va întâmpla această catastrofă pentru că, dacă dispar limbile vor dispărea și culturile naționale și națiunile.

Aș încheia cu următoarele lucruri: până să vedem ce se întâmplă cu planeta noastră, cu hărmălaia politică de pe planeta noastră, cum se vor schimba puterile planetare, noi să avem grijă de ogorul nostru, să ne cultivăm ogorul nostru, care este cultura noastră.

În cultură intră și știința, dar în special cultura scrisă, limba. Să terminăm dicționarele noastre, iată *Dicționarul Tezaur al Limbii Române*, l-am terminat după 100 și ceva de ani de când a început Hasdeu. Vicepreședintele Academiei Române era atunci Maiorescu, el s-a adresat adversarului său să facă dicționarul. Hasdeu nu a reușit, a venit altul, Pușcariu, a dus și el dicționarul până la cuvântul „loșniță” și l-am încheiat noi, institutele noastre. Avem astăzi 18 volume, el există cu toate intrările, regionalismele, cuvintele dialectale. Am mai făcut ceva, iată avem aici patru volume din ediția a II-a din *Dicționarul General al Literaturii Române*, mai sunt patru și vrem ca până anul viitor să apară și ele. Aici o să vă spună mai mult dl. Acad. Cimpoi, fiindcă le-am făcut împreună. În D.G.L.R sunt scriitorii din toate părțile, de acolo unde s-a scris limba română și s-a scris bine. Iarăși, repet, când vine vorba despre acest lucru, propoziția unui scriitor francez, Albert Camus: cine scrie în limba franceză, scrie bine și servește Franței, așa zicem și noi cu România noastră.

Aș încheia, reamintindu-vă, că indiferent de regimul politic în care trăim, cultura, ca și limba noastră unică, cultura ne unește, restul ne poate despărți. De asemenea, mai este un lucru important pe care voiam să vi-l spun: a apărut recent *Enciclopedia literaturii române vechi*. Este o carte splendidă despre tot ce s-a întâmplat în cultura noastră veche. Să nu uităm că noi, românii, am început foarte târziu, în secolul când apare primul text românesc, Rabelais scria *Gargantua*. Noi eram vai de capul nostru, dar ne-am revenit. Avem o cultură în expansiune, noi nu am obosit, nu am obosit în Europa. Toată lumea se plânge, este demoralizată și ne anunță că literatura a murit sau este pe cale să moară. Orice ar fi, noi trebuie să avem grijă să ne cultivăm ogorul nostru, să avem grijă de limba noastră, să ne facem dicționarele noastre, să nu ne vădităm tot timpul și încercăm să fugim de limba pe care o avem și ne ține ca națiune.

Domnul președinte, dacă e să lăudăm academiile noastre este că, iată, sunt împreună, fără să cerem avizul comisarilor, am făcut și dacă vrem să facem în continuare ceva durabil și esențial, să ne publicăm dicționarele noastre, să scriem istoria noastră, să publicăm pe clasicii noștri. Între cărțile pe care le aveți în fața Dvs., îi veți găsi aici și pe marii scriitori pe care i-ați dat dumneavoastră, între ei, în primul rând pe Constantin Stere, prozator fundamental.

Vă felicit încă o dată și să urăm să înflorească limba românească!

Prelegere publică ținută de acad. Eugen Simion de Ziua Limbii Române. 31 august 2018, Chișinău, Sala Azurie a AȘM